

УДК 343.4

МАРОДЕРСТВО ТА ПРОБЛЕМИ ОХОРОНИ ПРАВ ВЛАСНОСТІ В ЗОНІ ПРОВЕДЕННЯ АТО (КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

**С.С. КОВАЛЬОВА, старший викладач,
С.Ю. КРЕПОСТНИЙ, студент 3 курсу юридичного факультету,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України¹**

Анотація. У статті досліджуються проблеми захисту права власності у зоні проведення АТО. Встановлено, що найбільш поширеними проти власності на території Донецької та Луганської областей є крадіжка (ст. 185 КК України), грабіж (ст. 186 КК України), розбій (ст. 187 КК України), вимагання (ст. 189 КК України). Особливе місце серед злочинів, що стосуються встановленого порядку несення військової служби, займає мародерство (ст. 432 КК України).

Робиться висновок, що на даному етапі необхідно переглянути та посилити санкції за ст. 432 КК України (Мародерство), розширити коло суб'єктів злочину ст. ст. 432–433 КК України, дати юридичне роз'яснення таким поняттям, як «поле бою», «район воєнних дій».

Ключові слова: мародерство, антитерористична операція, поле бою, спецпідрозділи, насильство

Найголовнішою ознакою демократичного суспільства і правової держави є вільне та ефективно здійснення людиною належних їй прав і свобод, що є однією з гарантій реалізації прав та свобод особи. Значимість власності настільки велика, що міжнародне співтовариство вважало за необхідне закріпити її в числі найважливіших прав та свобод людини, викладених у Загальній декларації прав і свобод людини і громадянина.

Держава має гарантувати стабільність відносин власності, забезпечувати їхній захист. Реалізація цього обов'язку держави виявляється у процесі захисту власності від злочинних посягань.

Відповідно до ст. 41 Конституції України «примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану» [1].

На території України, а саме: в Донецькій та Луганській областях на даний час проводиться антитерористична операція, в зоні якої дана проблема є дуже гострою. Відповідно до Закону України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції»: територія проведення антитерористичної операції – територія України, на якій розташовані населені

пункти, визначені у затвердженому Кабінетом Міністрів України переліку, де проводилася антитерористична операція, розпочата відповідно до Указу Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 р. "Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України"» від 14 квітня 2014 р. [2].

Питання охорони права власності в зоні проведення антитерористичної операції чи в зоні іншої території, де відбуваються бойові дії, є новим та потребує детального вивчення. Ця проблема породжує дискусії серед науковців, політиків, журналістів, керівництва батальйонів, зокрема дане питання досліджували А. Білецький, А. Геращенко, С. Дячук, П. Петренко, С. Семенченко, М. Сенько та інші.

Метою нашого дослідження є з'ясування, які злочини, що стосуються власності, є найбільш поширеними в зоні проведення антитерористичної операції (далі – АТО) та методи їх подолання, а також вирішення проблеми у кваліфікації злочинів проти порядку проходження військової служби (військових злочинів).

Міністерство юстиції надало роз'яснення щодо охорони прав і свобод громадян на окупованій території. Відповідно до цього на тимчасово окупованій території право власності охороняється згідно із законодавством України.

За фізичними особами, незалежно від набуття ними статусу біженця чи іншого спеціального правового статусу, підприємствами, установами, організаціями зберігається право власності та інші речові права на майно, у тому числі на нерухоме майно, включаючи земельні ділянки, що знаходиться на тимчасово окупованій території, якщо воно набуто відповідно до законів України.

Найбільш поширеними злочинами проти встановленого порядку несення військової служби, що стосуються права власності в зоні проведення антитерористичної операції, є мародерство (ст. 432 КК України) – викрадення на полі бою речей, що знаходяться при вбитих чи поранених. До найбільш поширених злочинів також належать злочини проти власності. На даний період на території Донецької та Луганської областях це крадіжка (ст. 185 КК України), грабіж (ст. 186 КК України), розбій (ст. 187 КК України), вимагання (ст. 189 КК України), умисне знищення та пошкодження майна (ст. 194 КК України).

Динаміку вчинення даних злочинів у зоні проведення антитерористичної операції проаналізувати складно, адже представників законної влади, моніторингових місій ОБСЄ, правоохоронних органів України на підконтрольних бойовикам територіях немає. Про злочини, що там відбуваються, можна дізнатись з уст біженців, бійців добровольчих батальйонів та інших військовослужбовців, завдяки відео- та аудіозаписам змісту телефонних розмов.

Питання мародерства ставить проблему визначення цього поняття. Мародерство в загальному понятті – незаконне привласнення чужого майна, використовуючи безкарність в окремих трагічних ситуаціях, наприклад, під час природних катастроф чи бойових дій. Мародерство в Україні є кримінально

караним діянням і належить до злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини). Стаття 432 КК України визначає мародерство як викрадення на полі бою речей, що знаходиться при вбитих чи поранених. «Поле бою» є ознакою основного складу такого злочину, тому потребує визначення цього поняття задля того, щоб знати, чи можна кваліфікувати дії суб'єктів військових злочинів як такі, що вчинені при зазначеній ознаці. Поле бою – це земельна ділянка, морський чи повітряний простір, у якому ведеться бій [3, с. 575]. Відповідно до п. 1 гл. 1 діючого нині Бойового статуту Сухопутних військ, ч. II (батальйон, рота), введеного в дію наказом головнокомандувача Сухопутними військами Збройних Сил СРСР від 9 квітня 1989 р. № 35, бій – це основна форма тактичних дій військ, що являє собою організовані та узгоджені за метою, місцем і часом удари, вогонь і маневр з'єднань, частин та підрозділів з метою знищення (розгрому) противника, відбиття його ударів і виконання інших завдань в обмеженому районі протягом короткого часу [4, с. 5]. Оскільки АТО – це вид правоохоронної діяльності, то для нього є характерним знешкодження терористів чи злочинців, а не противника, адже під противником слід розуміти військовослужбовця чи військове формування збройних сил іншої держави, які ведуть бойові дії супротив протилежної держави. Виходячи з цього ланцюга визначень, можна дійти логічного висновку, що такий склад злочину, як «поле бою» не може мати місце під час проведення АТО.

Суб'єктом злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) відповідно до ч. 2 ст. 401 КК України: «За відповідними статтями цього розділу несуть відповідальність військовослужбовці Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної служби України, внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, Державної спеціальної служби транспорту, а також інші особи, визначені законом». Відповідно до цієї статті, члени терористичних угруповань не є суб'єктом злочину, вони несуть відповідальність за вчинені злочини відповідно до статей Розділу VI «Злочини проти власності».

Що стосується добровольчих підрозділів, які створені для участі в АТО, то доцент кафедри кримінального права та кримінології Львівського національного університету імені Івана Франка М.М. Сенько розділяє їх на такі групи:

1. Спецпідрозділи з охорони громадського порядку, підпорядковані МВС України.

2. Батальйони територіальної оборони, підпорядковані Міністерству оборони України. Вони входять до складу Збройних сил України і керуються Генеральним штабом ЗСУ.

3. Батальйони оперативного призначення Національної гвардії України, підпорядковані МВС України.

4. Добровільні підрозділи, які не входять у жодну структуру органів державної влади. До таких належать добровільні об'єднання громадян, які не входять в структуру жодного військового формування, але перебувають у зоні проведення АТО, виконують накази антитерористичного центру та здійснюють

певні функції щодо боротьби з тероризмом. Отже, члени таких формувань не є військовослужбовцями, не є суб'єктами злочинів проти порядку проходження військової служби [4, с. 3–4].

Відповідно до ч. 2 ст. 401 КК України суб'єктом військових злочинів, що стосуються посягань на власність, зокрема «мародерство» є не всі військові формування, що беруть участь в антитерористичній операції.

Проблема мародерства має місце з боку терористичних угруповань, що діють на території Донецької та Луганської областей. Дана проблема чітко проглядалась після збиття 17 липня 2014 р. малайзійського пасажирського літака Boeing 777.

Під загальне визначення «мародерство» підпадають дії бойовиків проросійських угруповань після кожного виграного бою, зокрема в котлі під Іловайськом, коли сепаратисти збирали всі речі з поранених чи вбитих українських військовослужбовців.

Дане питання є актуальним і у добровольчих батальйонах України. Як говорить командир 2-го Батальйону спеціального призначення «Донбас» Семен Семенченко: «Мародерство є в будь-якій армії світу, воно процвітає і в збройних силах України, і в добровольчих батальйонах».

Через ситуацію, яка склалась у Донецькій та Луганській областях, присутня велика кількість біженців, котрі вимушено покидають свою власність без нагляду. У зв'язку з цим зростає кількість злочинів проти власності.

«Грабіж» (ст. 186 КК України) та «Розбій» (ст. 187 КК України) є досить поширеними злочинами на території, підконтрольній проросійським терористам. Основною причиною є незахищеність населення правоохоронними органами, які відсутні на даній території.

Яскравим прикладом грабежу серед населення на території АТО може стати випадок, котрий стався наприкінці травня 2014 р.: «У Донецьку мародери продовжують грабувати ТЦ «Метро», який потрапив у зону бойових дій біля міжнародного аеропорту «Донецьк». Мародерів не зупиняє те, що періодично чутні постріли», – так 31 травня повідомляв сайт українських новин 62.ua.

Серед одних із найпоширеніших злочинів на території, підконтрольній бойовикам, є «вимагання» (ст. 189 КК України). Групи осіб, організовані групи вимагають майно чи права на майно у громадян, які залишились на проблемній території. Терористи мотивують це воєнним часом та примусово вимагають передати майно у власність так званих «ЛНР» та «ДНР». Кваліфікувати їхні дії за ст. 433 КК України не можна, оскільки суб'єктом даного злочину є військовослужбовці.

Відповідно до ч.1 ст. 433 КК України насильство над населенням у районі воєнних дій – це насильство, протизаконне знищення майна, а також протизаконне відібрання майна під приводом воєнної необхідності, вчинювані щодо населення в районі воєнних дій. «Район воєнних дій» є ознакою, що утворює основний склад злочину, передбачений даною статтею. Районом воєнних дій вважається частина території, на якій певні угруповання військ ведуть воєнні дії, у зв'язку з чим на цій території не діють цивільні органи державної влади, а повнота влади належить військовому командуванню [3, с. 580].

Як зазначав С.І. Дячук, насильство над населенням у районі воєнних дій можливе в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан [3, с. 580]. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що на території, на якій проводиться антитерористична операція, не діє ст. 433 КК України.

На нашу думку, визначення «поле бою» є загальним та не закріпленим у жодному нормативно-правовому акті, що стосується проведення антитерористичної операції в Україні, тому при кваліфікації злочинів даного типу є спірним питання використання ст. 432 КК України «Мародерство». Саме тому воно потребує додаткового вивчення серед науковців, роз'яснення з боку Пленуму Верховного Суду України чи найшвидшого розгляду даного визначення Верховною Радою України та прийняття нового НПА чи внесення змін до вже діючих, де б роз'яснювалось, що є «полем бою» в зоні проведення АТО, задля правильного використання ст. 432 КК України.

Аналізуючи обсяги коштів, а також кількість та вартість речей, які мародери привласнюють, варто задуматись над посиленням санкцій за мародерство, зокрема, збільшити нижню межу строку позбавлення волі та збільшити верхню межу за великі чи особливо великі розміри.

Серед можливих варіантів вирішення даної проблеми є перегляд законодавцем ознак основного складу злочину за ст. 433 КК України, тобто додати до «району воєнних дій» ще й територію, де проводиться антитерористична операція.

Підсумовуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що в зоні проведення антитерористичної операції є досить поширеними такі види злочинів: мародерство (ст. 432 КК України), крадіжка (ст. 185 КК України), грабіж (ст. 186 КК України), розбій (ст. 187 КК України), вимагання (ст. 189 КК України). Дані проблеми потребують негайного втручання й вирішення в найближчі строки, задля збереження авторитету держави, невід'ємних прав і свобод громадян, підтримання порядку на проблемних територіях.

Отже, на нашу думку, на даному етапі, щоб вирішити дану проблеми, потрібно:

- переглянути та посилити санкції за «мародерство» (до більш суворого покарання) (ст.432 КК України);
- додати до санкції ст. 432 КК України додаткове кримінальне покарання у вигляді конфіскації майна;
- дати юридичне роз'яснення таким поняттям, як «поле бою» та «район воєнних дій» в зоні проведення АТО, задля правильного використання ст. ст. 432–433 КК України;
- розширити перелік суб'єктів злочину ст. ст. 432–433 КК України і додати до нього всі українські військові формування, терористичні угруповання, котрі, зокрема, діють у зоні проведення АТО, аби кваліфікувати злочини, що скоюються на даній території, як військові злочини задля уникнення колізії;
- перейти до більш серйозного відбору до добровольчих батальйонів бійців, яких відправляють у зону АТО;
- створити тимчасовий розділ в КК України, що стосуватиметься злочинів в зоні АТО та діятиме до її закінчення.

Список літератури:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції : Закон України // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2014. – №44. – Ст. 2040.
3. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : у 2 т. – 3-тє вид., перероб. та доп. / за заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. – К. : Алерта ; КНТ ; Центр учбової літератури, 2009. – Т. 2. – 624 с.
4. Сенько М.М. Окремі аспекти кваліфікації злочинів проти порядку проходження військової служби (військових злочинів) в період проведення Антитерористичної операції / М.М. Сенько : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://law.lnu.edu.ua/uploads/media/Okremi_aspekti_kvalifikaciji_zlochiviv_proti_porjadku_prokhozhenja_viiskovoji_sluzhbi__viiskovikh_zlochiviv__v_period_provedennja_Antiteroristichnoji_operaciji..pdf

В статье исследуются проблемы защиты права собственности в зоне проведения АТО. Установлено, что наиболее распространенными преступлениями против собственности на территории Донецкой и Луганской областей являются кража (ст. 185 УК Украины), грабеж (ст. 186 УК Украины), разбой (ст. 187 УК Украины), вымогательство (ст. 189 УК Украины). Особое место среди преступлений занимает мародерство (ст. 432 УК Украины).

Делается вывод, что на данном этапе необходимо пересмотреть и ужесточить санкции по ст. 432 УК Украины (Мародерство), расширить круг субъектов преступления ст. ст. 432–433 УК Украины, дать юридическое разъяснение таким понятиям, как «поле боя», «район военных действий».

Мародерство, антитеррористическая операция, поле боя, спецподразделения, насилие.

The article investigates the problem of protection of property rights in the area of counter-terrorism operations. Found that the most common crimes against property in Donetsk and Luhansk oblasts is theft (Art. 185 of the Criminal Code of Ukraine), robbery (Art. 186 of the Criminal Code of Ukraine), robbery (Art. 187 of the Criminal Code of Ukraine), extortion (Art. 189 of the Criminal Code of Ukraine), looting (Art. 432 of the Criminal Code of Ukraine).

It is concluded that at this stage it is necessary to review and strengthen the penalties under Article 432 of the Criminal Code of Ukraine (looting), to extend the range of actors of crime of Article 432-433 of the Criminal Code of Ukraine, to give legal clarification of a term such as "battlefield", "Area of hostilities".

Looting, anti-terrorist operation, battlefield, special forces, violence.